

ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто деякі психолого-дидактичні аспекти застосування інноваційних технологій навчання у вищій школі; здійснено порівняльний аналіз традиційних та інноваційних технологій навчання; досліджено ставлення викладачів та студентів до їх застосування у навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Ключові слова: педагогічна технологія навчання, інноваційна технологія навчання, традиційне навчання, інноваційне навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність проблеми полягає у тому, що в сучасному вимогливому та швидкозмінному інформаційному та соціально-економічному середовищі рівень освіти значною мірою залежить від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання. Входження національної системи освіти до спільного європейського простору висуває вимогу вищим навчальним закладам: вдосконалення змісту та структури, форм і методів підготовки майбутніх фахівців; впровадження інноваційних технологій навчання, – з метою підвищення ефективності та якості навчання студентів, забезпечення об'єктивного та прозорого контролю знань і компетентності випускників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми. У документах ЮНЕСКО технологія навчання розглядається як системний метод створення, застосування й визначення всього процесу викладання і засвоєння знань із врахуванням технічних і людських ресурсів та їхньої взаємодії, завданням якого є підвищення якості освіти. Існує розгалужена класифікація технологій навчання (С. Сисоева, В. Козаков, М. Кларін, І. Дичківська), яка включає в себе технічні, економічні, соціальні, інформаційні, педагогічні технології. Ефективність останніх розширює можливості використання усіх інших технологій навчання, причому, в оптимальному співвідношенні інноваційних та традиційних технологій навчання.

Необхідно підкреслити, що сучасний етап розвитку людства характеризується переходом до інформаційного суспільства, у якому постійно зростають обсяги інформації для засвоєння. Це стосується також і навчального процесу у ВНЗ, де відбувається значне збільшення обсягів навчального матеріалу, який необхідно засвоїти у процесі навчання. Ці обставини призводять до погіршення функціональних станів студентів та формування у них нерациональних стилів учіння. Розв'язати цю проблему, хоча б частково, можна за допомогою використання, поряд з традиційними, інноваційних технологій навчання.

Метою даної статі є розкриття сутності понять «інноваційні технології навчання», «традиційні технології навчання», вивчення ставлення студентів та викладачів до їх використання у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж розглянути сутнісні ознаки інноваційних та традиційних технологій навчання, необхідно уточнити ключові поняття: «технологія навчання», «педагогічна технологія», «інновація», «інноваційне навчання», «традиційне навчання».

Як вказує С. Сисоева, технологія навчання – поняття близьке, але не тотожне педагогічній технології, оскільки воно відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах певного предмету, теми, питання і в межах обраної технології.

В. Безпалько підкреслює, що «педагогічна технологія – це сукупність засобів та методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання та виховання, що дозволяють успішно реалізовувати завдання освіти» [1].

За М. Кларінім педагогічна технологія – це системна сукупність всіх особистісних, інструментальних та методологічних засобів, що використовуються для досягнення освітньої мети [5].

І. Дичківська визначає, що «педагогічна технологія – це модель спільної педагогічної діяльності, продумана в усіх деталях з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для студента і викладача» [3].

Визначення понять «педагогічна технологія» і «технологія навчання» вказують на те, що у навчальному процесі ВНЗ вони тісно переплітаються, що будь-яка технологія навчання реалізується в межах конкретної педагогічної технології, використовуючи розмаїття методів і способів навчання: традиційних, інноваційних, репродуктивних, інтерактивних.

Щоб розкрити сутність інноваційних технологій навчання, необхідно звернутися до витоку терміна «інновація».

Слово «інновація» має латинське походження і в перекладі означає: оновлення, зміни, введення нового. У педагогічній інтерпретації «інновація» означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу.

Дослідники проблем педагогічних інновацій (В. Загвязинський, М. Кларін, І. Дичківська, С. Сисоєва) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове [4; 5; 3].

Так, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний початок, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [4].

У науково-педагогічних дослідженнях існують різні погляди щодо інновацій у педагогіці. Одні вчені вважають інновації комплексним процесом створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень [5]. Інші стверджують, що інновації не можуть зводитись до створення нових засобів навчання. Наприклад, І. Підласий вважає, що до інновацій в педагогіці відносяться не тільки ідеї і процеси, але й засоби та результати, взяті в якості інтегрального показника вдосконалення педагогічної системи.

Розбіжності у тлумаченні поняття «інновація» спричинені неоднаковим баченням їх авторами сутнісного ядра, а також радикальності нововведень. Одні з них переконані, що інноваціями можна вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни у певній системі, інші зараховують до цієї категорії будь-які, навіть незначні нововведення.

У психолого-педагогічних дослідженнях підкреслюється, що інноваційна діяльність а освіті може бути різною за своїм характером; особливістю сучасної системи освіти України є співіснування двох стратегій: традиційної та інноваційної. *Традиційне навчання* – орієнтоване на збереження і відтворення культури, забезпечує стабільність у соціумі за рахунок переважно репродуктивної діяльності учнів, формування виконавських здібностей, розвиток уваги і пам'яті. *Інноваційне навчання* – стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі; орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми [5]. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в нових ситуаціях [3].

Аналізуючи роботи західних дослідників, М. Кларін виділяє два типи інновацій: *інновації-модернізації*, що модернізують навчальний процес, спрямовані на досягнення гарантованих результатів у межах його традиційної репродуктивної орієнтації; *інновації-трансформації*, що перетворюють традиційний навчальний процес, спрямовані на забезпечення його дослідницького характеру, організацію пошукової навчально-пізнавальної діяльності [5].

Принциповою розбіжністю цих двох підходів є роль тих, хто навчається, в реалізації інноваційної діяльності. За традиційного підходу студент чи учень залишається пасивним сприймачем навчальної інформації, а нові технології спрямовані на вдосконалення процесу засвоєння набутих знань.

Модернізація системи освіти пов'язується, насамперед, із введенням в освітнє середовище інноваційних технологій навчання, в основу яких покладені цілісні моделі навчально-виховного процесу, засновані на діалектичній єдності методології та засобів їх здійснення.

Динаміку впровадження інновацій у навчально-виховний процес ВНЗ можна дослідити на прикладі психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін у Київському національному економічному університеті. Така підготовка охоплює блок навчальних дисциплін: «Психологія та педагогіка», «Психологія діяльності та навчальний менеджмент», «Психологія спілкування», «Методика викладання економіки». Вона є невід'ємною складовою професійного становлення майбутніх фахівців у вищих економічних навчальних закладах та забезпечує особистісну підтримку запровадження сучасних інноваційних технологій навчання у вищу освіту.

При порівнянні складових процесу навчання в умовах традиційних та інноваційних технологій навчання виявляється розбіжність, яку відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика складових процесу навчання при використанні традиційних та інноваційних технологій навчання

Складові процесу навчання	Традиційні технології навчання	Інноваційні технології навчання
Мета	передача знань, ознайомлення з культурою, засвоєння соціального досвіду	сприяння самореалізації і самоствердженню особистості,

		культурний обмін
Зміст	знання, вміння, навички, розрізнені предмети	цінності, компетенції, інтегровані курси, модулі
Форми і Методи	індивідуальна чи фронтальна робота, репродуктивні, пояснювально-ілюстративні методи.	різноманітні форми спільної діяльності, самостійна робота, продуктивні, творчо-пошукові, дослідницькі методи
Управління	студент – об'єкт педагогічного впливу, викладач – службовець, транслятор знань; авторитарно-репресивний стиль управління	студент – суб'єкт навчання, викладач - наставник, гуманіст, помічник; демократичний, заохочувальний стиль управління
Контроль	переважно зовнішній, операційний	переважно внутрішній, цілісний
Результати	безініціативна, малоактивна, мало адаптована до життя особистість, з окремими уривками знань	активна, ініціативна, розвинута, розкута, впевнена в собі, життєстійка особистість, що довіряє собі і оточуючим

З метою визначення ставлення викладачів та студентів до впровадження та застосування інноваційних технологій навчання було проведено опитування в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана. Всього було опитано 177 осіб (65 викладачів та 112 студентів).

Якщо проаналізувати відповіді респондентів щодо ставлення їх до окремих компонентів інноваційних технологій навчання (ІТН), то викладачі на перше місце поставили: «цілі, цінності» – 57% осіб; на друге місце – «зміст, форми, методи навчання і контролю» – 31% осіб; на третє місце – «умови навчання, управління, взаємовідносини» – 11% осіб. Студенти також виявили ставлення до ІТН: на перше місце поставили: «цілі, цінності» – 38 % осіб; на друге місце – «умови навчання, управління, взаємовідносини» – 33 % осіб; на третє місце – «зміст, форми, методи навчання і контролю» – 29 % осіб. Як виявилось, викладачі віддають перевагу цілям та цінностям у процесі застосування інноваційних технологій навчання; відповіді студентів щодо компонентів «цілі, цінності», «зміст, форми, методи навчання і контролю», «умови навчання, управління, взаємовідносини» розподілились майже однаково (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Результати опитувань викладачів та студентів КНЕУ щодо застосування інноваційних технологій навчання (ІТН).

Викладачі	Студенти
I. Потреба в ІТН в освіті: а) висока 87 %; б) посередня 11 %; в) низька 8 %	I. Потреба в ІТН в освіті: а) висока 77 %; б) посередня 14 %; в) низька 9 % ;
II. Самооцінка готовності до застосування ІТН: а) висока 27 %; б) посередня 73 %; в) низька 0 % ;	II. Самооцінка готовності до навчання в умовах ІТН: а) висока 15 %; б) посередня 65 %; в) низька 10 % ;

Результати дослідження свідчать про те, що у суб'єктів навчання сформоване позитивне ставлення до впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, але готовність до їх застосування залишається ще невисокою. Тому успішна реалізація інноваційних технологій навчання можлива за умов оптимального поєднання їх з традиційними технологіями.

Доцільність поєднання інноваційних та традиційних технологій навчання, ми пояснюємо тим, що оптимізація навчального процесу передбачає не тільки корекцію, вдосконалення навчальних умінь студентів, але й активізацію їхніх потенційних можливостей, які виявляються в зоні їх найближчого розвитку. Для активізації потенційних можливостей студентів ми використовуємо інноваційні технології навчання, які спрямовані на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі, розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми. Це такі форми і методи: інтерактивні та проблемні лекції, методи дискусії, аналіз конкретних ситуацій, технології ігрового навчання, технології розвитку критичного мислення, проектне навчання, технології розвитку креативності, мультимедійні технології. Але враховуючи рівні актуального розвитку студентів за Л. Виготським, ми використовуємо традиційні технології навчання, які забезпечують переважно репродуктивну діяльність студентів, формування виконавських здібностей, розвиток уваги і

пам'яті [2]. Це: інформаційно-презентативні та алгоритмічно-дійові методи та форми навчання. В реальному навчальному процесі, під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу ми наповнюємо традиційну лекцію проблемними питаннями, у проведенні практичного заняття використовуємо методи «малих груп», сюжетно-рольові ігри. І так поступово, крок за кроком, у процесі спільної діяльності студенти відпрацьовують раціональні способи учіння, які вже завтра переходять у рівень їхнього актуального розвитку. У навчальному процесі під час викладання та вивчення циклу психолого-педагогічних дисциплін у КНЕУ використовуються як традиційні методи та форми навчання (лекції, практичні та семінарські заняття), так і методи активного навчання або інноваційні (дискусії, тренінги, кейс-методи, «мозковий штурм», сюжетно-рольові ігри). При цьому важливо, щоб процес навчання мав пошуковий, творчий, продуктивний, а не репродуктивний, відтворювальний характер.

Лекції викладача повинні носити оглядово-проблемний характер з визначенням дискусійних питань. Безперечно, для лекції характерні певні недоліки, серед яких – монологічність викладу матеріалу, доволі слабкі можливості оперативного контролю з боку викладача за процесом засвоєння навчального матеріалу, обмеженість у реалізації індивідуального підходу. Разом з тим, дидактичний потенціал лекції розкривається в її функціях: інформаційній (подається необхідний навчальний матеріал), стимулюючій (активізує, збуджує інтерес до певної проблеми), виховній та розвиваючій (надає оцінку явищам, розвиває мислення).

Продуктивному та творчому рівню засвоєння знань студентів має слугувати семінарсько-практичне заняття, на якому відпрацьовуються практичні навички, а також (друга половина заняття) обговорюються дискусійні питання. Тобто, традиційні методи та форми навчання поступово трансформуються в інноваційні.

Засвоєння навчального матеріалу з дисциплін «Психологія та педагогіка», «Психологія діяльності та навчальний менеджмент» включає послідовне досягнення чотирьох рівнів: відтворення, розуміння, використання й створення. Формування вмінь, що репрезентують всі ці рівні засвоєння (репродуктивний, реконструктивний, творчий) забезпечується на лекціях, практичних та індивідуально-консультативних заняттях і в ході самостійної роботи студентів шляхом опанування двох самостійних блоків – теоретичного і практичного:

- теоретичний блок має забезпечити опанування та засвоєння понятійно-термінологічного апарату психології і педагогіки (репродуктивний рівень);

- практичний блок має сформувати вміння та навички застосовувати методи психології та педагогіки для вивчення психічних явищ, діагностики психічних властивостей, аналізу як власної особистості так і особистості інших людей, оптимізації взаємодії в діаді, малій групі, колективі тощо (реконструктивний рівень); вдосконалення процесу самоуправління власною діяльністю (творчий рівень).

В основу реалізації поставлених цілей покладена індивідуально-кооперативна технологія навчання, яка гармонійно поєднує *індивідуальне навчання* (активна, конструктивна і результативна самостійна діяльність учіння студента) та *кооперативне навчання* (активна діяльність студента у малих групах на практичних заняттях, що створюються для розв'язання ситуацій і вимагає застосування таких активних методів – способів як «мозковий штурм», дискусія, сюжетно-рольові ігри, тренінги, парна робота, презентації тощо).

Дуже важливим є спільна робота студентів у «малих групах». Ця методика пропонує зміну традиційної ситуації на семінарських заняттях. Роль викладача змінюється з традиційної на посередницьку. Головним стає колективне знання групи, допомога у з'ясуванні окремих питань, обговорення підготовлених повідомлень, доповідей, рефератів. Розмір такої групи залежить від кількості студентів в академічній групі, доступності джерел і змісту завдання. Як правило, це 4-5 студентів. Робота в «малих групах» сприяє залученню всіх студентів до роботи, але з урахуванням рівня їх знань та можливостей або «рівня актуального розвитку (РАР)» за Л. Виготським (визначається тим, що учень вміє робити виключно самостійно) [2]. При цьому здійснюється диференційний підхід до визначення завдань. Крім того, цей метод передбачає роботу в «зоні найближчого розвитку» (ЗНР) всіх учасників. ЗНР – це відстань між РАР і рівнем можливого розвитку, який визначається за допомогою більш складних задач, які вирішуються у співробітництві з однокласниками або під керівництвом викладача. Крім того, робота студентів в «малих групах» надає можливість: заохочувати студентів до діалогу; залучати до обговорення проблем без будь-яких обмежень; ставити проблеми, які викликають загальний інтерес; шукати згоди в суперечливих ситуаціях; обмінюватися думками, порівнювати протилежні позиції.

Внаслідок роботи студентів в «малих групах» рівні здобутих знань переходять із зони найближчого розвитку (коли учасники спільно вирішують задачі) в рівень їхнього актуального розвитку (учасники вирішують задачі самостійно). Крім того, досвід студентів збагачується вміннями: брати на себе відповідальність за спільну та індивідуальну діяльність; відстоювати свою позицію; співпрацювати, обмінюватися інформацією; виконувати різні ролі та брати на себе відповідальність (роль лідера, автора, репортера, спостерігача).

Саме тому переважно більшість навчальних годин з дисципліни займає робота на практичних заняттях, самостійна та індивідуально-консультативна робота студентів. Частка лекцій на денній формі навчання займає приблизно 1/5 від загального обсягу годин.

Висновки. Впровадження у навчальний процес інноваційних технологій навчання надає можливість студентам здобувати і засвоювати нові знання на основі самостійного пошуку, аналізу наукових

досліджень; знаходити нові ідеї, вдосконалювати способи навчально-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності.

Перспективи подальших розвідок у напрямі дослідження полягають у розробці оновлених критеріїв якості традиційних та інноваційних методів і форм навчання; забезпеченні психолого-педагогічних умов впровадження інноваційних технологій навчання у навчальному процесі вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Беспалько В. П.* Слагаемые педагогической технологии / Беспалько В. П. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
2. *Выготский Л. С.* Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 538 с.
3. *Дичківська І. М.* Основи педагогічної інноватики: [Навч. посібник] / І. М. Дичківська. – Рівне: РДГУ, 2001. – 233 с.
4. *Загвязинский В. И.* Теория обучения: Современная интерпретация: [Учеб. пос.] / Загвязинский В. И. – М.: Изд. центр «Академия», 2001.– 192 с.
5. *Кларин М. В.* Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. – М.: Наука, 1997. – 223 с.

Подано до редакції 26.10.12
